

- ніх стрес-факторів / Л. М. Котова // Теоретичні та практичні питання культурології : зб. наук. ст. – Запоріжжя : Запорізь. держ. ун-т, 2000. – Вип. 3. – С. 211–218.
12. **Мальгина Л. Ф.** Мониторинг эмоциональной устойчивости студентов в процессе адаптации к обучению / Л. Ф. Мальгина // Качество образования: менеджмент, достижения, проблемы Education Quality EQ-2005 : материалы VI Междунар. науч.-метод. конф. (НГТУ 23–25 мая 2005). – Новосибирск : Изд-во НГТУ, 2005. – С. 689–693.
  13. **Мальгина Л. Ф.** Эмоциональная устойчивость как средство улучшения социальной адаптации подростков / Л. Ф. Мальгина // Социокультурные проблемы современной молодежи : материалы II Междунар. науч.-практ. конф. (18–22 апреля 2007). – Новосибирск : Изд-во НГПУ, 2007. – Ч. II. – С. 76–80.
  14. **Нуркова В. В.** Автобиографическая память в трудной жизненной ситуации: новые феномены / В. В. Нуркова, К. Н. Василевская // Вопросы психологии. – 2003. – № 5. – С. 93–102.
  15. **Подляшник В. В.** Адаптаційний потенціал та професійне здоров'я особистості / В. В. Подляшник // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 12. – С. 71–74.
  16. **Подляшник В. В.** Професійна діяльність в екстремальних умовах: психологічне забезпечення відповідальності фахівця / В. В. Подляшник // Професійна психологія: реалії та перспективи розвитку : зб. матеріалів конф. / за заг. ред. Ж. П. Вірної. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2008. – С. 233–237.
  17. **Рокицкая Ю. А.** Развитие адаптационного потенциала эмоциональной устойчивости в профессиональном самоопределении студентов : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Ю. А. Рокицкая. – Екатеринбург, 2010. – 215 с.
  18. **Сагань І. А.** Соціально-психологічні особливості відповідальності особистості в умовах складних життєвих ситуацій [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / І. А. Сагань // Нац. акад. пед. наук України ; Ін-т психол. ім. Г. С. Костюка. – К., 2010. – 22 с. – укр.
  19. **Семенова Е. М.** Эмоциональная устойчивость личности педагога : учеб.-метод. пособие / Е. М. Семенова. – Минск : Веды, 2001. – 214 с.

Надійшла до редколегії 27.03.2012 р.

УДК 159.9 (07)

О. О. Байєр, О. М. Знанецька

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

МЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Здійснено опис основних принципів і методів викладання психології у вищій школі, розглянуто їх основні характеристики; визначено основні методичні проблеми викладання психології англійською мовою, встановлено фактори, що сприяють їх виникненню, запропоновано шляхи їх подолання.

Ключові слова: принципи викладання психології, методи викладання психології, викладання психології англійською мовою, методичні проблеми викладання психології англійською мовою.

Описаны основные принципы и методы преподавания психологии в высшей школе, рассмотрены их основные характеристики; определены основные методические проблемы преподавания психологии на английском языке, установлены факторы, благоприятствующие их возникновению, предложены пути их преодоления.

Ключевые слова: принципы преподавания психологии, методы преподавания психологии, преподавание психологии на английском языке, методические проблемы преподавания психологии на английском языке.

The basic principles and methods of teaching psychology at higher school have been described, their main characteristics have been considered; the basic methodical problems of teaching psychology in English have been defined, the factors favoring their emerging have been set and the ways of overcoming have been proposed.

Key words: principles and methods of teaching psychology, teaching psychology in English, basic methodical problems of teaching psychology in English.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства під час гуманізації різних сфер людських відносин відбувається підвищення уваги до вивчення психології. Саме психологію зараз справедливо називають методологією людського життя, оскільки лише компетентне, психологічно грамотне розв'язання людиною численних зовнішніх і внутрішніх проблем сприяє забезпеченню комфортного і продуктивного існування людини в умовах швидких змін.

Постановка проблеми. У Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара з недавнього часу впроваджено практику викладання психології англійською мовою для відповідних спеціальностей. Для викладачів університету це – цікавий досвід, що примусив по-новому поглянути на існуючі на сьогодні традиції викладення як психологічних дисциплін, так і англійської мови.

Мета даної статті – з урахуванням головних принципів і методів викладання психології, визначити основні методичні проблеми, які виникають під час викладання психології у вищій школі англійською мовою, встановити фактори, що сприяють їх виникненню і запропонувати шляхи їх подолання – на прикладі досвіду авторів викладання психології англійською мовою.

Принципи викладання психології спираються на загальні дидактичні принципи навчання. Але їх використання в навчанні психології у ВНЗ має певну специфіку. Спробуємо простежити, в чому саме проявляється ця специфіка і які саме специфічні принципи є важливими для навчання психологічним дисциплінам.

Згідно з *принципом науковості* [2] матеріал, якому навчають, повинен відповідати сучасним досягненням як наукової, так і практичної психології, не вступати у протиріччя з об'єктивними науковими фактами та закономірностями. У написаній на основі знань життєвої психології літературі дуже часто в досить привабливій формі наводяться недостовірні або недостатньо доведені знання. Такі публікації, що використовуються на заняттях, лише дискредитують наукову психологію і шкодять студентам правильно орієнтуватися в достовірних психологічних знаннях. Отже, інформація, яку повідомляють студентам, повинна бути такою, що її можна довести, чого можна досягти за рахунок використання відповідних методів психологічних досліджень.

У випадку викладання психології англійською мовою, розбір психологічних теорій та ознайомлення студентів із змістом основних концепцій наукової психології передбачає, здавалося б, складну термінологію та певний формат подачі знання. Проте бажання викладача бути зрозумілим, не створити у слухачів образ дисципліни як чогось незбагненого та неосяжного може знайти своє вираження у переході на буденну лексику і перенасичення занять прикладами із повсякденного життя.

Другий принцип – *системності* – зауважує, що навчальний матеріал має вивчатися у певній послідовності і логіці, які дають системну уяву про навчальну дисципліну. При цьому подається взаємозв'язок різноманітних психологічних теорій і закономірностей. Тому теми навчальної програми повинні бути структуровані і систематизовані, а матеріал, що вивчається, має бути поділений на логічні розділи і теми, а потім встановлюються порядок і методика роботи з ними.

Курс «Психологія (англійською мовою)» у ДНУ імені Олеся Гончара має системну структуру, логічно та послідовно побудований; укладачі курсу подбали

про цілісність та інтегрованість матеріалу, який складається з таких тем: Basics of Psychology; Sensation & Perception; States of Consciousness; Learning; Cognition, Intelligence & Creativity; Child Development; Adolescence & Adulthood; Motivation & Emotion; Human Sexuality & Gender; Health & Stress; Psychological Disorders; Therapies і, нарешті, Social Psychology.

Ще один важливий принцип – *єдності раціонального і емоційного*, згідно з яким навчання може бути ефективним лише за умови усвідомлення студентами цілей навчання, а також необхідності вивчення певної дисципліни, коли студенти виявляють усвідомлену зацікавленість у знаннях. Водночас, безпосередній емоційний інтерес до психологічних феноменів є найвагомішим стимулом до вивчення психології.

Принцип *єдності предметно-орієнтованого та особистісно-орієнтованого навчання* постулює, що психологія, з одного боку, є наукою, яка має свій об'єктивний зміст подібно до інших природних та гуманітарних наук, а з іншого – предмет цієї науки є особистісно значущим для кожного студента. Дотримання принципу єдності у цьому відношенні означає збереження необхідного балансу предметно-орієнтованого та особистісно-орієнтованого змісту на заняттях з психології. Цього принципу, як зазначає В. М. Карандашев [2], треба дотримуватися під час навчання психології як загальноосвітнього предмету. Під час навчання окремим психологічним дисциплінам акценти слід ставити по-різному.

У нашому досвіді, спираючись на принцип єдності предметно-орієнтованого та особистісно-орієнтованого знання, безумовно, йде на користь ефективності викладання та засвоєння матеріалу. Студенти прикладають почуте на себе та своє життя, намагаються застосовувати розглянуті на заняттях психологічні закономірності до вирішення певних особистих проблем.

Принцип *єдності теоретичного та емпіричного знання* є конкретизацією дидактичного принципу єдності конкретного і абстрактного. На жаль, у деяких підручниках з психології часто переважають теоретичні міркування, які не підкріплюються конкретними фактами і прикладами. Зовсім іншу картину можна спостерігати, розглядаючи англійські та американські підручники з психології: вони багаті на приклади, завжди супроводжуються вкладеннями, що пропонують читачам поради та психологічні «інструменти», засновані на теоретичному матеріалі, розглянутому поруч [8–12].

Наступний принцип, *доступності*, стосується необхідності співвіднесення змісту і методів навчання з типом студентів, їхніми віковими особливостями, рівнем їхнього розвитку та освітніми намірами. Згідно із цим принципом під час викладання необхідно переходити від простого до складного, від відомого до невідомого; один і той самий зміст має передаватися по-різному, враховуючи різні бази знань і інтереси, скажімо, студентів-психологів і студентів, які навчаються за іншими програмами вищої освіти. З метою доступнішого подання матеріалу нами було використано розроблені заздалегідь опори: план-конспект кожної лекції із випущеними словами, які студенти вписували під час прослуховування лекції. Такі опори мали на меті кілька цілей: надавали правильні варіанти написання термінів, допомагали утримувати увагу студентів, а також слугували засобами наочності, узгоджуючись із наступним принципом викладання психології. Принцип *наочності*, як відомо, полягає у використанні органів чуття та образів під час навчання. Єдність наочного і вербального змісту – важлива психологічна основа розуміння.

Реалізація принципу *активності* може досягатися за рахунок формування у студентів потреби у психологічних знаннях, за допомогою застосування діалогічної форми навчання та проблемного підходу у навчанні, а також шляхом широкого використання практичних методів, таких, як тести, навчальні експерименти,

психологічні тренінги. У межах нашого курсу ми постійно заохочували студентів до обговорень та дискусії, схвально ставилися до додаткових питань від слухачької аудиторії, на базі яких, до речі, плануємо вдосконалити зміст певних лекцій наступного року.

Питання слухачів та наведені ними приклади особистого досвіду надали нам упевненості у дотриманні ще одного принципу викладання психології, а саме – *зв'язку вивчення психології з практикою*, що стосується необхідності пояснення та ілюстрації матеріалу не лише науковими дослідженнями, але й прикладами з реального життя. Вивчення психології має заохочувати до використання отриманих знань під час вирішення практичних задач пізнання інших людей, самопізнання і саморозвитку.

Останній, десятий принцип – навчання психології повинно бути *розвивальним*. У процесі вивчення курсу психології головну цінність являє не стільки саме знання психологічних теорій, понять та закономірностей, а краще розуміння учнями внутрішнього світу інших людей, а також і свого особистого, краще розуміння себе як особистості, успішний та гармонійний розвиток відносин з оточуючими людьми. Автори курсу та викладачі щиро хотіли б мати змогу побачити той вплив, що справила дисципліна «Психологія (англійською мовою)» на слухачів, у довгостроковій перспективі.

У контексті теми, що розглядається, вважаємо за доцільне також зосередитися на характеристиці пізнавальної діяльності студентів на заняттях з психології. Відомо, що різні методи навчання по-різному впливають на характер пізнавальної діяльності учнів. М. М. Скаткін та І. Я. Лернер виділяють такі методи навчання: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий та дослідницький [2].

Пояснювально-ілюстративний метод полягає в тому, що викладач повідомляє готову інформацію, а студенти її сприймають, усвідомлюють і запам'ятовують. Цей метод є дуже економічним з точки зору часу способом передавання інформації, однак при його застосуванні не формується вміння користуватися отриманими знаннями. Пояснювально-ілюстративний метод є дуже типовим для читання лекцій, коли лектор спочатку викладає теорію, формулює поняття, а вже потім наводить приклади чи ілюстрації їх використання для психологічного аналізу повсякденної життєвої реальності або емпіричних досліджень. Обираючи спосіб пояснення психологічних знань, викладачеві дуже важливо передбачити, яким чином вони будуть вбудовуватися в систему минулих знань і досвіду студентів. Корисними прикладами такого вбудовування є аналогія, порівняння з іншими феноменами та поняттями, які вже відомі учням.

У межах нашого курсу викладачами постійно докладалися зусилля до того, щоб пов'язати матеріал нової дисципліни із знаннями, здобутими в інших дисциплінах, а саме філософії, історії, соціології. На наш погляд, це дуже корисний та зручний прийом, що дозволяє не «винаходити велосипед», а спиратись на вже колись почуте та зрозуміле і вибудовувати нове знання на цій основі.

Звертаючись до *репродуктивного* методу викладач дає завдання студенту повторити певну навчальну дію. Студент має виконати дії за зразком, який задає викладач, і в такий спосіб засвоює нові вміння та навички. Цей метод часто застосовувався на семінарських заняттях: скажімо, студенти повинні були відтворити визначення певних феноменів; назвати складові частини деяких психологічних явищ (що розглядались на лекції або самостійно) тощо.

У межах *проблемного* методу викладання психології викладач ставить перед студентами проблему і далі сам показує шлях її вирішення. В іншому випадку, відповідь на поставлене питання, а також аналіз проблемної ситуації і пошук відповідних засобів здійснюють самі студенти в процесі індивідуальної або групової

навчальної роботи під керівництвом викладача. Таким чином, демонструються способи застосування психологічних знань у практичній діяльності. Під час читання лекцій викладач спочатку ставить запитання, описує факт або психічне явище, експериментальну або життєву ситуацію, а потім дає їх теоретичне узагальнення у вигляді поняття, демонструючи, як саме психологічні знання можуть допомогти пояснити або вирішити проблему. Використання проблемних ситуацій має суттєвий мотиваційний ефект при вивченні психології: в усіх випадках, коли вдається знайти і поставити для обговорення та вирішення певні проблеми, процес навчання стає більш захопливим, і вивчення психології усвідомлюється як практично корисне. Такий спосіб викладання психології майбутнім педагогам шляхом аналізу педагогічних ситуацій і помилок через «виробництво психологічного знання» та його переживання пропонує Є. О. Клімов [3].

Прикладами проблемних питань, що заохочували студентів до прослуховування лекційного матеріалу, а потім до дискусії та підготовки до семінарського заняття, були такі: Чим займаються психологи? Чому ми пам'ятаємо певні речі, а деякі – геть забуваємо? Яку людину можна назвати творчою? Чому люди починають симпатизувати один одному? У чому причини душевних розладів людини?

Частково-пошуковий метод навчання ще називають евристичним. Його суть полягає в тому, що викладач розподіляє навчальну програму на окремі задачі, а студенти здійснюють пошук їх вирішення. Планування процесу вирішення задачі здійснюється викладачем, а вирішення кожної задачі відбувається самостійно. Цей метод широко використовувався нами на семінарських заняттях, коли студенти вчилися ставити завдання дослідження, визначати процедуру його вирішення, шукати засоби досягнення проміжних етапів роботи, а також реєструвати, обробляти й інтерпретувати отримані емпіричні дані.

Дослідницький метод навчання застосовується під час виконання студентами курсових та дипломних робіт. У межах дисципліни «Психологія (англійською мовою)» було передбачено підготовку та захист навчального проекту, під яким малось на увазі дослідження особливостей функціонування когнітивних процесів досліджуваного за допомогою найпростішого відповідного інструментарію. І якщо процедура дослідження відбувалася рідною мовою, то висновок за його результатами повинен був бути оформлений англійською.

Ступінь активності студентів у процесі засвоєння знань є важливим фактором успішності навчання. Багато авторів роблять акцент на необхідності використання активних методів у навчанні психології (В. Я. Ляудіс, Е. О. Клімов, С. Д. Смірнов та ін.) [7]. Слід зазначити, що усі розглянуті вище методи не можна розглядати як пасивні або активні самі по собі. Активного характеру їм додає особлива організація пізнавальної діяльності студентів. Методика навчання може бути ефективною лише у випадку, коли вона будується на методах та прийомах, що активізують розумову діяльність людини, яка навчається. Чим активнішою є пізнавальна діяльність учня, тим вищою є ефективність засвоєння. Активними методами навчання вважаються ті, які реалізують настанову на високу активність суб'єкта у навчальному процесі у протилежність так званим традиційним підходам, у межах яких студент грає набагато пасивнішу роль. С. Д. Смірнов вважає, що сам термін «активні методи навчання» є не зовсім правильним, тому що пасивних методів навчання не існує взагалі [7]. Але ступінь цієї активності, дійсно, неоднакова.

Серед сучасних активних методів навчання В. Я. Ляудіс виділяє такі групи: методи програмованого, проблемного та інтерактивного навчання [5].

Методи *програмованого* навчання передбачають перебудову традиційного навчання за рахунок уточнення та операціоналізації цілей, задач, способів вирі-

шення стосовно предметного змісту знань. Методи *проблемного* навчання приділяють головну увагу мотивам і способам розумової діяльності учня, а також процедурам його включення у проблемну ситуацію. Методи *інтерактивного* навчання керують процесом засвоєння знань через організацію людських взаємодій і взаємовідносин. Навчання розглядається як соціальний процес. У кожному з цих методів використовується свій інструментарій: в програмованому навчанні – алгоритм, дозований крок програми; у проблемному навчанні – проблемна ситуація, евристичні програми; в інтерактивному навчанні – колективні дискусії, рольові ігри, діалоги та полілоги. Усі визначені процедури застосовуються у межах нашої дисципліни, як і було описано вище.

Беручи до уваги той факт, що викладання психології у нашому випадку проводиться англійською мовою, вважаємо за доцільне розглянути також принципи, які враховуються під час викладання іноземної мови.

В основі навчання будь-якої дисципліни, у тому числі й іноземній мові, полягають *дидактичні принципи* [6], отже, багато з основних принципів викладання англійської мови повторюють ті, що стосуються викладання психології. Окремо для англійської мови методисти зауважують на таких принципах.

Принцип посиленості передбачає ретельний відбір навчального матеріалу і вправ для роботи з ним з урахуванням рівня підготовки студентів. Формування вміння складного логічного висловлювання і ведення бесіди на мові, яка вивчається, неможливі без широкого застосування наочності, яка дозволяє моделювати ситуації спілкування, стимулювати монологічне та діалогічне мовлення. З нашого досвіду ми можемо підтвердити доречність та цінність використання з цією метою різноманітних друкованих опор, що значною мірою полегшували ознайомлення студентами з новими термінами та концепціями. Заповнені в ході лекції опори пізніше використовувалися для підготовки до семінарських занять.

Згідно з *принципом міцності*, міцність мовного та мовленнєвого матеріалу, що засвоюється, може бути забезпечена у навчальному процесі шляхом підвищення змістовності навчального матеріалу, здійснення яскравого першого знайомства з новим матеріалом для створення живих образів, пошуку асоціацій, коли в момент ознайомлення зачеплені почуття і мислення студентів. На нашу думку, дотримання принципу міцності в межах викладання курсу «Психологія (англійською мовою)» забезпечувалося самим змістом дисципліни, до якого просто неможливо залишитись байдужим. Психологія – цікаве та викликане вимогами буденного життя знання, тому дуже зручно практикувати певні навички усного або писемного мовлення на матеріалі текстів, скажімо, про особливості спілкування або складові психологічного благополуччя людини.

Принцип комунікативності передбачає побудову процесу навчання іноземній мові як моделі процесу реальної комунікації. Цей принцип найбільше з усіх принципів зауважує на практичній цілі навчання іноземній мові – навчання мові як засобу спілкування, отже, навчання має будуватися таким чином, щоб залучати студентів до усної (аудіювання, говоріння) та письмової (читання, письмо) комунікації. *Принцип взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності* дозволяє забезпечити навчання іншомовного спілкування найефективнішим чином. У нашому досвіді як види усної та письмової комунікації ми застосовували дискусії, навчально-рольові ігри, розгляд та обговорення психологічних задач, творчорозмірковування на задані теми.

Принцип домінуючої ролі вправ передбачає таку організацію навчальної діяльності студентів, за умов якої можуть бути успішно сформовані навички та вміння іншомовного мовлення. Роздатковий матеріал до кожної теми, вже згаданий нами вище, наприкінці завжди вміщував кілька вправ: тести на перевірку розуміння матеріалу лекції; текст за темою лекції, куди студенти повинні були

вставити пропущені слова, керуючись правилами граматики англійської мови; ключові словосполучення українською мовою – для перекладу на англійську.

Принцип урахування рідної мови у лінгвістичному плані дає можливість спрогнозувати труднощі у навчанні вимовної, лексичної і граматичної сторін іншомовного мовлення, а також у навчанні графіці, орфографії, при семантизації мовного матеріалу. У психологічному плані він має враховуватися для з'ясування структури мовленнєвих дій, тобто, які саме дії слід виконати, щоб виробити навички, необхідні для формування мовленнєвих вмінь. У нашому випадку, принцип урахування рідної мови був надзвичайно необхідний задля роз'яснення складного матеріалу, закономірностей психічного життя людини.

Висновки. Викладання психології англійською мовою відкриває перед викладачем нові можливості та надає нові інструменти досягнення ефективності навчального процесу. Наш досвід наочно демонструє, що виділені методистами принципи викладання як психології, так і англійської мови важливі та цілком можуть бути втілені на практиці. **Перспективи подальших пошуків** у даній галузі, на нашу думку, полягають у більшому спиранні на технічні засоби, у тому числі, сучасні технології, можливі завдяки існуванню всесвітньої мережі Інтернет – відео-лекції, інтерактивні заняття з психології англійською мовою тощо.

Бібліографічні посилання

1. **Кадочкина В. Е.** Использование активных форм обучения при подготовке педагогов-психологов / В. Е. Кадочкина // Развивающаяся психология – основа гуманизации образования : материалы I Всероссийской науч.-метод. конф. 19–21 марта 1998 г. / под ред. В. Я. Ляудис, Н. Н. Корж. – М. : РПО, 1998. – С. 93–94.
2. **Карандашев В. Н.** Методика преподавания психологии : учеб. пособие / В. Н. Карандашев. – СПб. : Питер, 2005. – 250 с. : ил. – (Серия «Учебное пособие»).
3. **Климов Е. А.** Основы психологии. Практикум : учеб. пособие для вузов / Е. А. Климов. – М. : ЮНИТИ, 1999. – 175 с.
4. **Кравцова Е. Е.** Экспериментальный психологический театр как средство обучения студентов-психологов / Е. Е. Кравцова // Развивающаяся психология – основа гуманизации образования : материалы I Всероссийской науч.-метод. конф. 19–21 марта 1988 г. / под ред. В. Я. Ляудис, Н. Н. Корж. – М. : РПО, 1998. – С. 86–95.
5. **Ляудис В. Я.** Методика преподавания психологии / В. Я. Ляудис. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 77 с.
6. **Рогова Г. В.** Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Г. В. Рогова, Ф. М. Рабинович, Т. Е. Сахарова. – М. : Просвещение, 1991. – 287 с.
7. **Смирнов С. Д.** Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности / С. Д. Смирнов. – М. : Аспект Пресс, 2001/1995. – 205 с.
8. **Ellis H. C.** Fundamentals of Cognitive Psychology / H. C. Ellis, R. R. Hunt. – Boston : McGraw Hill, 1993. – 403 p.
9. **Eysenck M. W.** Psychology for A2 level / M. W. Eysenck, C. Flanagan. – Philadelphia : Taylor & Francis Inc. Ltd., 2001. – 898 p.
10. **Jonides J.** Gleitman Basic Psychology / J. Jonides, P. Rozin. – NY : Norton & Company, 1992. – 280 p.
11. **Morris C. G.** Understanding Psychology / C. G. Morris, A. A. Maisto. – Upper Saddle River : Prentice Hall, 2001. – 532 p.
12. **Myers D. G.** Psychology / D. G. Myers. – NY : Worth Publishers, 1992. – 636 p.

Надійшла до редколегії 10.04.2012 р.